

Ledningsdragning inför ny skolbyggnad Kvarteret Vitterheten, Eskilstuna

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Eskilstuna 556:1
Vitterheten 8
Eskilstuna socken
Eskilstuna kommun
Södermanland

Oskar Spjuth

Ledningsdragning inför ny skolbyggnad

Kvarteret Vitterheten, Eskilstuna

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Eskilstuna 556:1
Vitterheten 8
Eskilstuna socken
Eskilstuna kommun
Södermanland

Oskar Spjuth

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2017

Omslag: S:t Eskils gymnasium i kvarteret Vitterheten, Eskilstuna. Foto från väster av Oskar Spjuth.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

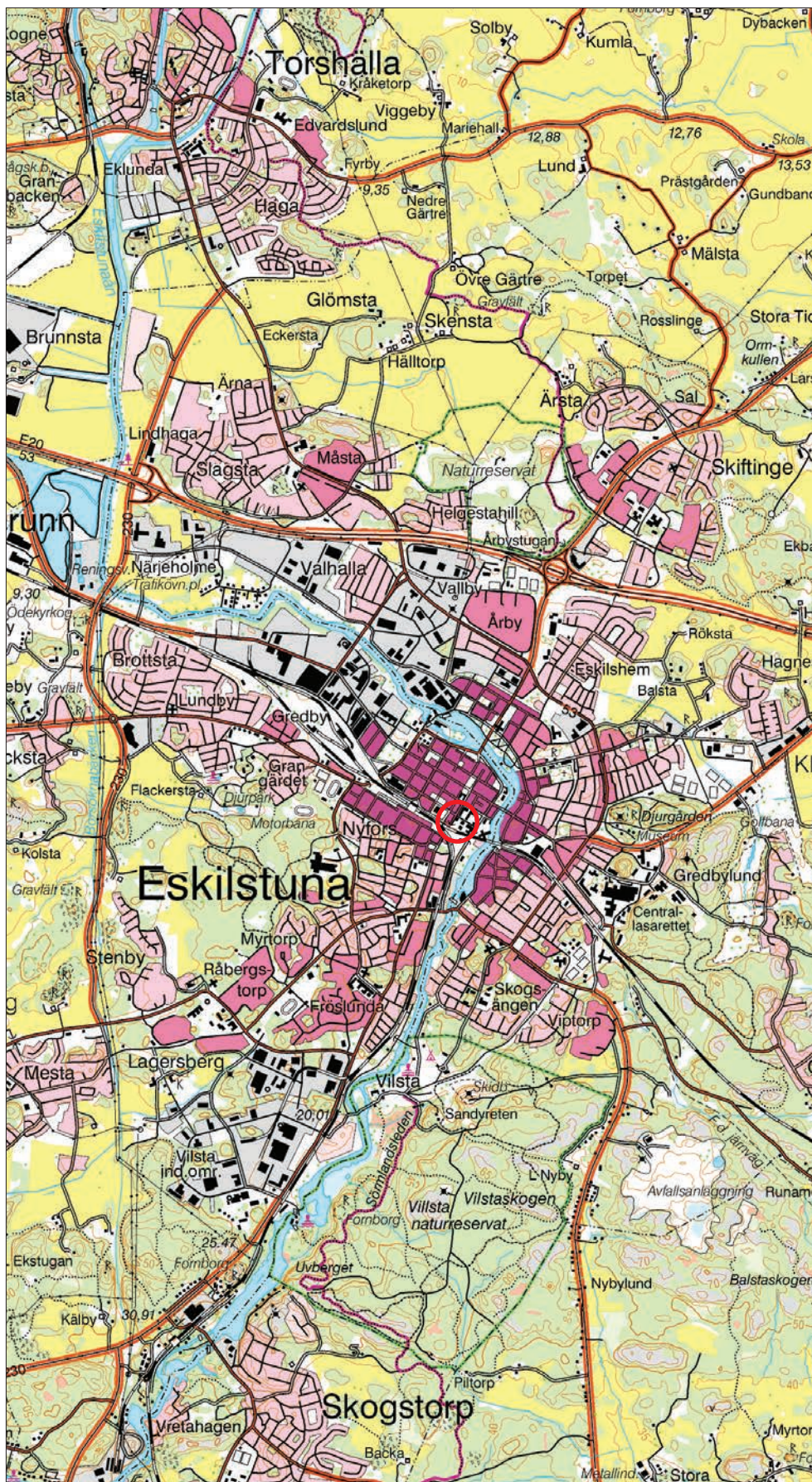
Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande MS2012/02954.

ISBN 978-91-7453-617-1

Tryck: JustNu, Västerås 2017

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Historisk bakgrund	5
Undersökningens förutsättningar	6
Undersökningsområdet	6
Tidigare undersökningar	6
Syfte	7
Metod och genomförande	7
Undersökningsresultat	9
Utvärdering	10
Referenser	11
Tekniska och administrativa uppgifter	11
Bilagor	12
Bilaga 1. Schakttabell	12

Figur 1. Undersökningsplatsens läge markerat med en röd ring. Utdrag ur Gröna kartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) utförde under våren 2017 en arkeologisk schaktningsövervakning med anledning av att Eskilstuna Kommunfastigheter AB planerade att anlägga en tillfällig skolbyggnad i kvarteret Vitterheten 8, inom fornlämning Eskilstuna 556:1 (figur 1). Det har tidigare inom området påträffats keramikavfall från andra halvan av 1800-talet, och cirka 60 meter från undersökningsområdet påträffades vid undersökningar 1995 en boplats (Eskilstuna 621) från omkring Kristi födelse. Syftet med schaktningsövervakningen var att kontrollera förekomsten av anläggningar och fornyfynd. Undersökningsområdet var cirka 3 300 m² stort, i vilket schakt grävdes till en längd av cirka 350 meter och till en yta av 620 m². Alla schakt mättes in med RTK-GPS. Vid schaktningsövervakningen framkom flera spår av gropar med recent yngre rödgods och kakelfragment. Dessa var av ett slag som dokumenterats redan 1996. Liknande typer av fynd gjordes även i den nordvästra delen av undersökningsområdet. Inget av antikvariskt värde påträffades.

Inledning

Med anledning av att Eskilstuna Kommunfastigheter AB planerade att bygga en ny tillfällig skolbyggnad inom Vitterheten 8 utförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Den arkeologiska schaktningsövervakningen utfördes på uppdrag av Länsstyrelsen i Södermanlands län, då anslutningar för VA-ledningar, elnät och nätverk skulle beröra fornlämningen Eskilstuna 556:1. Undersökningsområdet låg också nära tidigare påträffade boplatslämningar från äldre järnålder. Eskilstuna Kommunfastigheter AB bekostade arbetet. Det arkeologiska fältarbetet utfördes under mars och april 2017. Projektledare var Maud Emanuelsson som tillsammans med Oskar Spjuth genomförde fältarbetet. Oskar Spjuth har sammanställt rapporten.

Historisk bakgrund

Området runt Eskilstunaån är rikt på fornlämningar från bronsålder och järnålder, med betoning på den senare delen av järnåldern. Tuna som ortnamn nämns första gången 1122–1124, och Eskilstuna nämns första gången 1266, då i samband med ett Johanniterkloster som grundlades på orten under slutet av 1100-talet. Eskilstuna fick stadsprivilegium 1659, och det är omdiskuterat huruvida Eskilstuna var urbant under medeltiden (Järpe 1982:9–11). Fors kyrka ligger öster om kvarteret Vitterheten och härstammar från medeltiden. Vid undersökningar under golvet hittades mynt med dateringar till 1200-talet (Ljung 2006), men möjligen kan kyrkan dateras tillbaka till 1000-talet och med en äldre föregångare i trä (Järpe 1982:23). Förutom Fors kyrka verkar ingen större bebyggelse ha ägt rum på västra sidan Eskilstunaån förrän på 1600-talet i samband med den begynnande järnindustrin.

Undersökningens förutsättningar

Undersökningsområdet

Undersökningsområdet var beläget väster om Fors kyrka, på västra sidan av Eskilstunaån, norr om järnvägen inom fornlämning Eskilstuna 556:1. Undersökningsområdet motsvarade cirka 3 300 m². Platsen var en del av en skolgård. Ytan var jämn och delvis asfalterad och bestod i övrigt av grus. Ytan begränsades i norr och öster av skolbyggnader, i väster av ett staket mot Gymnastikgatan och i söder mot Västermarksgatan. Ett par träd inom den berörda ytan hade tagits bort före den arkeologiska undersökningen.

Tidigare undersökningar

Cirka 60 meter sydväst om undersökningsområdet påträffades 1995 ett antal stolphål och hårdar med datering till cirka 210 f.Kr.–100 e.Kr. i samband med att järnvägsbanken togs bort och Västermarksgatan anlades (Ljung 2006). Boplatslämningarna benämns i FMIS som Eskilstuna 621 (figur 2).

Figur 2. Plan över undersökningsområdet i relation till tidigare undersökningar. Skala 1:1 500.

Inom undersökningsområdet gjordes 1996 en arkeologisk förundersökning inför nedläggning av elnät (figur 2). Flera gropar som tolkades som lertäkter från andra halvan av 1800-talet påträffades. I samband med förundersökningen grävdes även ytterligare fyra schakt i östra delen av kvarteret för bland annat VA-installation. Endast i sydöstra delen av kvarteret Vitterheten påträffades kulturlager i nära anslutning till den undersökning som gjorts föregående år i Västermarksgatan (Ljung 1996).

Syfte

Den arkeologiska undersökningens syfte var att kontrollera förekomsten av anläggningar och fornlämnad. Eftersom omfattningen för fornlämningen Eskilstuna 556:1 inte är fastställd fanns grund för en schaktningsövervakning. Undersökningsområdet är beläget inom Eskilstuna 556:1 stadslager och ligger mycket nära boplatzen Eskilstuna 621, så möjligheten att intressanta konstruktioner eller föremål kunde påträffas under marken bedömdes som stor.

Metod och genomförande

Inledningsvis grävdes tidigare äldre ledningar för elnät och fiber fram och flyttades för att frilägga ytan för nybyggnationen. Två schakt, ett i väster (schakt 1) och ett i öster (schakt 2) grävdes för omläggning av ledningarna. Schakten skulle grävas till 0,5 meters djup. Rören för de gamla ledningarna togs aldrig upp, varför ingen antikvarisk kontroll kunde göras där fibern tidigare legat.

Utifrån ett par gropar inom undersökningsområdet som kommit till vid borttagning av ett par träd, bestämdes det att arkeologisk närvaro inte skulle vara nödvändig vid schaktningen då bärlager förväntades gå till ungefär en halv meters djup. Schakt 1 efterbesiktigades först, där enbart recent material identifierades (figur 3).

Efter att schakt 1 grävts meddelade entreprenören att schakt 2 skulle grävas ner till 0,7 meters djup. Arkeolog medverkade till en början, men även denna sträcka släpptes då inget av antikvariskt värde framkom, och resterade sträcka efterbesiktigades istället.

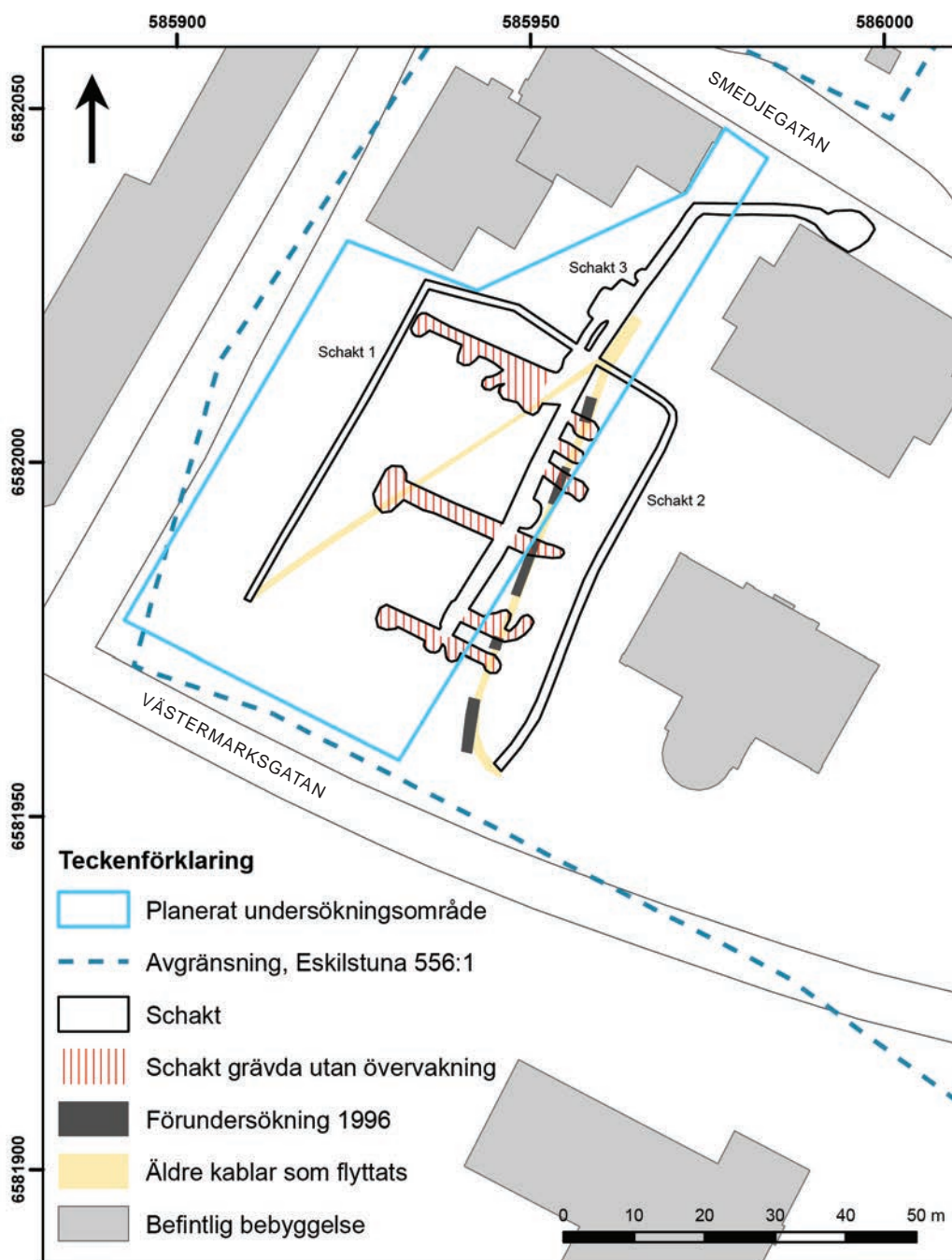

Figur 3. Schakt 1 i västra delen av undersökningsområdet. Foto från norr av Maud Emanuelsson.

VA-ledningarna kopplades in från Smedjegatan och drogs sedan in till ytan för nybyggnationen. Arkeolog var med vid arbetets start och längs med huvudsträckan. Huvudsträckan var cirka 100 meter lång med ett djup från 1,3 till 1,6 meter, med en fördjupning på 2,5 meter för fettavskiljare på ett ställe. Vid provtagning visade det sig att en del massor var förorenade i den centrala delen och en saneringsprocess inleddes.

Då inget av antikvariskt värde hade påträffats efter att huvudsträckningen av VA-schaktet var undersökt bestämdes det efter samråd med länsstyrelsen, att avstickarna för VA-ledningar skulle grävas utan arkeologisk närvaro (figur 4), och att anläggningsarbetarna kunde höra av sig om något avvikande påträffades.

Totalt schaktades cirka 350 löpmeter och cirka 620 m². Profiler rensades för hand i de fall det bedömdes som befogat. Samtliga schakt har mätts in med RTK-GPS.

Figur 4. Plan över schakten. Streckade ytor släpptes utan antikvarisk kontroll efter att inga fornlämningar påträffats i övriga schakt. Skala 1:1 000.

Undersökningsresultat

Vid schaktningsövervakningen framkom flertalet nedgrävningar igenfyllda med omrörd lera och en stor mängd yngre rödgoods av modernt slag, tillsammans med porslin, glas och kakelugnsfragment (figur 5–6). Dessa bedöms vara av samma slag som de som påträffades vid en tidigare arkeologisk undersökning på platsen som gjordes 1996 (Ljung 1997). Dessa tolkades som lertäkter från andra halvan av 1800-talet, och det finns ingen grund för omtolkning. Förutom de lertäkter som påträffades har inga äldre anläggningar eller fornfynd påträffats. Ytan har varit mycket plan och utfylld med massor av varierat slag. Det kan därför inte uteslutas att ytan under modern tid helt banats av och att eventuella fornlämningar försvunnit i samband med detta.

Figur 5. Centralt schakt för VA. Foto från söder av Maud Emanuelsson.

Figur 6. Nedgrävning med recent keramikavfall centralt inom undersökningsområdet. Foto Maud Emanuelsson.

Utvärdering

Schaktningsövervakningen har genomförts enligt plan. Då det inte fanns tid avsatt för arkivstudier på förhand framkom inte förrän under rapportarbetets gång att en tidigare arkeologisk förundersökning hade gjorts inom arbetsområdet. Eftersom undersökningen täckte en avsevärt större yta än vad som undersöktes av Jan-Åke Ljung 1996, fanns ändå goda skäl för schaktningsövervakning. Ambitionsnivån kunde dock ha satts lägre med den förkunskapen.

Referenser

- Järpe, A. 1982. *Eskilstuna, Torshälla*. Medeltidsstaden 16. Rapport RAÄ och SHM. Stockholm.
- Ljung, J-Å. 1996. *Kvarteret Vitterbeten*. RAÄ UV Stockholm rapport. ATA.
- Ljung, J-Å. 2006. *Från gårdskyrka till sockenkyrka*. RAÄ UV Mitt rapport 2005:22. Stockholm.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM17042
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-269-2017, 2017-02-23
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
<i>Undersökningsperiod:</i>	Mars–april 2017
<i>Personal:</i>	Maud Emanuelsson Oskar Spjuth
<i>Landskap:</i>	Södermanland
<i>Län:</i>	Södermanland
<i>Kommun:</i>	Eskilstuna
<i>Socken:</i>	Eskilstuna
<i>Fastighet:</i>	Vitterheten 8
<i>Fornlämning:</i>	Eskilstuna 556:1
<i>Fastighetskarta:</i>	65F 8IS Eskilstuna
<i>Koordinatsystem:</i>	SWEREF 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X6581980/Y585909 (SV av schakt 1)
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningmetod:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver rapporten kommer att arkiveras.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd tillvaratogs.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Markslag och topografiskt läge	Längd (m)	Djup (m)	Area (m ²)	Anmärkning	Anl.	Fynd	Underlag
1	Utfyllnads- och bärlager med grus. I södra delen utfyllt med slagg.	75	0,50	Ca 40	Schakt för omflyttning av fiber	–	–	Lera
2	Utfyllnad med sand och grus, i södra delen ända ner till schaktbotten.	70	0,70	Ca 50	Schakt för omflyttning av elnät	–	–	Lera
3	Grus/bärlager ner till ca 0,3–0,5 meters djup.	205 varav 105 utan schaktningsövervakning	Ca 1,30–1,60. Upp till 2,5 för fettavskiljare.	Ca 530	Schakt för VA	–	–	Lera